

Тілесність як медійний інструмент у реалізації постмодерних цінностей

Тілесність як носій життєвих значень постмодерної культури постає її головним інструментом. Останні десятиріччя усі культурні сфери більш за все намагаються стати конгруентними шаленій соціальності, «вписатися в неї і вписати її в своє тіло». Безпринципний прагматизм, а саме утилітарне пристосування до будь-яких соціальних ролей, постає соціальною реальністю. Відбувається підміна дійсності системою симулякрів «третього порядку», тобто таких, що передусім прив'язані до засобів комунікації і в результаті дають симульовану гіперреальність, позбавлену будь-якого референта [1, 385]. Відтак, симуляційні коди починають керувати різними сферами суспільного життя, як-от, процесами ідентифікації та ціннісними орієнтирами.

Відродження т.зв. «нової тілесності» в європейській культурі ХХ ст. породило великий пласт філософських і соціальних досліджень, присвячених феномену тілесності. Значний вплив на розуміння тілесності як культурної універсалії зробили Е.Гуссерль, Ж.Лакан, Г.Маркузе, М.Мерло-Понті, Ж.-П.Сартр, З.Фрейд, представники сюрреалізму (Ж.Батай, А.Арто), французького постструктуралізму (Р.Барт, Ж.Дельоз, Ф.Гватарі, Ж.Бодрійяр, М.Фуко), а також дослідження М.Бахтіна, Ю.Лотмана і А.Лосева. Загальнотеоретичні питання тілесності проаналізовано в роботах російських вчених В.Подороги, А.Гениса, М.Ямпольського, Л.Жарова, В.Круткіна, І.Биховської тощо, та українських - Л.Газнюк, О.Гомілко С. Кримського, Є.Причепія, В.Табачковського, В.Шинкарука, Н.Хамітова.

Мета - показати, що дискурс тіла виступає універсалістичним чинником у процесі ідентичності, відіграючи роль деструктивного елементу, головного маніпулятора більшості ідентифікацій, особливо, у медійному середовищі, виокремити соціальні аспекти ідентифікації тілесних деформацій.

Естетичне в постмодерній культурі постає як пріоритетна форма освоєння дійсності. Відповідно, усі сфери життя починаючи з кінця ХХ ст. засвідчують зростання всепоглинаючого тілесного світовідчуття, яке найбільше втілює усе естетичне. Відтак, «аміметична» ера висуває на перший план конструювання тілесних образів, просторів, перформансів, акцій, через що можна констатувати формування «соматичної свідомості суспільства».

Підміна дійсності в постмодерній культурі «системою симулякрів» другого роду, які вже не мають жодних відповідностей в реальному світі, обертається на формування системи, коли симулякри керують поведінкою людей, їх відчуттями, і зрештою, свідомістю, що викликає «загибель суб'єктивності» та знищення авторської індивідуальності. Сучасне суспільство попиту уявляється певною примарою-симулякром, кривим дзеркалом суспільної свідомості. Так, Ж.Бодрійяр констатує появу нового типу людини: «людина – розташування – це вже не власник і навіть не просто користувач житла, але активний улаштувач власного середовища» [2, 31]. Соматичне буття такої людини визначається «реїфікацією», коли тілесність продовжується соціальним простором, навіть домашньою обстановкою, які є одними з проявів переживання життя. Сам простір (як певний мікрокосм) розглядається філософом як «символічний еквівалент людського тіла, чия сильна організаційна система у подальшому узагальнюється в ідеальній схемі його включення в структуру суспільства» [2, 32]. Така тенденція безпосередньо впливає на проблему ідентифікації.

Так, людина т.зв. традиційного суспільства була глибоко інкорпорована у свої соціальні ролі, які жодним чином не розходилися з власними уявленнями про себе. Сучасна людина у більшій мірі не знає, хто вона і значну роль у цьому відіграє саме те, що вона поступово перестає бути просто залученою до медіа-простору, а стає його самоціллю.

Невизначеність проявляється у різних форматах – від національної до проблем персональної та сенсожиттєвої ідентифікації. У постмодерній традиції тяжіння до самоідентифікації виявляється фрагментарним і множинним. Адекватним відображенням соціокультурної ситуації др.п. XX ст. може бути образ «людини-Протея», що постійно змінює маски і майже не пам'ятає власного обличчя. Для сучасної техногенної цивілізації стан постійного сумніву, множинності, вимагає постійної плинності рефлексії. Пластичність соціальної та особистої ідентичності стає закономірною і природною (І.Кон), такою, через яку конститується т.зв. «короткострокова» ментальність (З.Бауман). Умовний, ігровий, «перформативний» характер ідентифікацій розповсюджується на всі, навіть інваріантні ідентичності (як-от, стать і гендер). А це, як зазначає відомий психолог І.Кон, істотно ускладнює розуміння взаємозв'язку норми і патології. Більш того, в пошуках власної самоідентифікації багато хто звертається до т.зв. негативної ідентифікації, відбувається деконструкція і плюрацілізація соціальних ідентичностей (як-от, чоловіче тіло може бути і не чоловічим, і не тілом – І.Кон).

Відтак, постмодернізм функціонує за рахунок привласнення способів ідентифікацій, в результаті чого конститує навколо себе простір «абсолютної тотожності». Сьогоднішній соціальний простір майже не відображає пошуків людиною власного «я», а, навпаки, в межах абсолютного прагматизму і відсутності соціальної стратифікації пробує нав'язати людині власне сприйняття ситуації. Сучасний споживач медіа у багатьох випадках перестає бути замовником, він доволі пасивно споживає усе те, що нав'язують йому, розчиняючись [3], навіть тоді, коли іноді можна спостерігати доволі агресивне відношення комунікантів.

Позбавлене соціального канону тіло у постмодерній культурі може стати засобом аксіологічного зчитування сучасності. «Таке тіло – порожня поверхня, *tabula rasa*, що екранує потоки фантазмів (Д.Голинко-Вольфсон)», воно розуміється не як спустошене, а порожнє як таке, тобто наповнене до межі «симулякрами хаотичної свідомості», «масс-культове по природі». Тілесність сьогодні більшістю дослідників розглядається як така, що викликає дискомфорт в культурі. Тіло можна розглядати як засіб кореляції постмодерних цінностей, за допомогою якого соціальний простір порушує культурні табу.

Безпосередньо це проявляється в естетиці потворного. Нице і потворне постають як предмет естетичного захоплення, як-от, фізично відразне у перформенсах Беккета, або яскраві описи екскрементів, що замінюють блюда традиційної російської кухні в романі В.Сорокіна «Норма». Анатомічні жахіття Рембо і Бенна, скатологічні риси в ряді сучасних драм вже не мають нічого спільного, за спостереженнями Адорно, з мужицькою брутальністю голандських живописців XVII ст. [3, 71].

Розмите поняття естетичного смаку, зокрема, уявлення про прекрасне на тлі постмодерної рефлексії набуває більш деформованих, жорстких, і, навіть, огидних рис, використовуючи все той же принцип тілесності. Тіла проростають додатковими об'єктами і в той же час позбавляються окремих частин або органів (частіше голови), або вони взагалі «являють собою фрагменти деякої протесвідної тілесності, ще не ставши тілом, або вже не будучи ним», реанімуються паноптикуми, де тіло стає головним актором (нпр., реаліті шоу).

Як результат можна констатувати значну роль тілесності у формуванні такої парадигми постмодерного соціуму як консьюмеризм, що власне визначає природу сучасної соціальної людини, як-от: «людина-одержувач сенсацій», «розважальний громадянин» З.Баумана, «одномірна людина» Г.Маркузе тощо.

Залучення тілесності до естетики потворного стає пріоритетним, як-от, в понятті «травмована тілесність». Уже телевізійний простір кінця XX ст. актуалізує проблематику тілесного у контексті образів травми, патології, втрати власного тіла. Багато варіацій щодо патологічних проявів тілесного пов'язані зі здобутками наукового прогресу. Наука кардинально впливає на тіло, вона не просто його змінює, а наповнює чужорідними технологіями (штучні органи, протези, імплантати), завдяки чому людина поступово постає перед проблемою пошуку нової ідентифікації. Але тілесна травма в постмодерному просторі може виступати не лише наслідком певних наукових пошуків і втратою ідентичності, а навпаки

служувати єдиною можливістю знаходження власного «Я».

Таким проявом можна вважати появу теорії нової тілесності у кіберпросторі (засновник Донна Харауей). Сучасна net-культура висуває на перший план героя-кіборга, гібрид машини і живого організму, віртуального і матеріального. Виникає істота з нестандартними межами органів, інколи суб'єкт позбавлений статі. Метою даної теорії нової тілесності є вільне розширення тіла у віртуальній реальності, заміщення і рух органів, акцентуація на свободі вибору тілесного образу у віртуальному просторі. Формується новий феномен «дігитального тіла», основні характеристики якого викладені у Маніфесті петербурзького художника К.Мітенева «Next Media». Відтак, у взаємовідносинах медіа-простору і тілесності на перший план виступає тіло, що не належить соціуму, але належить «громадянину всесвітньої мережі». Дана конструкція передбачає безліч можливостей для ідентифікації людини: вона може, з одного боку, набувати повсякчас нові її варіанти, залежно від настрою, характеру, спрямованості душі, але й може повністю загубити власний «Я-образ» у пропонуваніх варіаціях і відсутності відповідальності за свої вибори.

Отже, ми маємо не лише зауважити кардинальність зрушень в аксіологічній сфері, а мусимо усвідомлювати ступінь жаданості форми, особливо тілесної, для сучасної медійної культури. Так, В.Беньямін [4] стверджував, що людство, яке колись у Гомера було предметом розважання для богів, постає таким для самого себе. Його самовідчуження досягає того ступеня, який дозволяє переживати свою власну загибель як естетичну насолоду вищого рівня. Можна констатувати проблему ідентичності, або навіть її повну розмитість, як таку, що виступає на перший план в сучасній культурі, при цьому тілесність тут буде одним з головних інструментів. Якщо раніше ідентичність зводилася до того, щоб побудувати і зберегти власну цілісність, то в сучасному світі не менш важливим виглядає потреба уникнути стійкої фіксації на певній ідентичності, а відповідно тілесність постає інструментом для збереження свободи вибору або відкритості до нового досвіду, що може стати предметом подальших досліджень.

Література

1. Енциклопедія постмодернізму / [за ред. Ч.Вінквіста та В.Тейлора]; Пер. з англ. В.Шовкун; Наук. ред. пер. О.Шевченко / [за ред. Ч.Вінквіста та В.Тейлора]. - К.: Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2003. - 503 с. - [Текст].
2. Бодрийяр Ж. Система вещей / Ж. Бодрийяр. - М.: Рудомино, 1999. - 218 с. - [Текст].
3. Адорно Т. Эстетическая теория / Т. Адорно. - М.: Республика, 2001. - 526 с. [Текст]
4. Беньямін В. Вибране / Пер. з нім. Ю. Рибачук, Н. Лозинська / В.Беньямін. - Львів: Літопис, 2002. - 214 с. - [Текст].